
SERİ	CİLT	SAYI	
SERIES	VOLUME	NUMBER	
SERIE	BAND	HEFT	2
SÉRIE	TOME	FASCICULE	1987

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF FORESTRY,
UNIVERSITY OF ISTANBUL

ZEITSCHRIFT DER FORSTLICHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT ISTANBUL

REVUE DE LA FACULTÉ FORESTIÈRE
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

TÜRKİYE ORMANLARINDA SAPTANABİLEN ANIT NİTELİKLİ AĞAÇLARIN DÜNYADAKİ BENZERLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Ünal ASAN¹

K İ S A Ö z e t

Bu çalışmada, yurdumuzun çeşitli yörelerinde saptanabilen anıt nitelikli tek ağaç ve orman parçaları incelenmiştir. Anıt ağaçların kültürel ve bilimsel açıdan taşıdıkları öneme kısaca değinildikten sonra, yurdumuz ormanlarında bugüne kadar saptanabilen anıt ağaçların boyutları ile buldukları yerler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Avrupa ve Amerika'daki benzerleriyle de karşılaştırılan bu ağaçlar boyut ve türler itibariyle değerlendirilerek, mevcut farklılıkların nedenleri gözden geçirilmiştir.

GİRİŞ

İnsanlığın bilinen tarihi boyunca toplumların ekonomik ve kültürel hayatlarını etkileyen ağaç ve orman, ilk çağ toplumları tarafından şan, şeref, zenginlik ve büyüklüğün göstergesi sayılmıştır. Tarih çağlarının başlangıcında bazı kavimler, kaderlerini yönlendirdiğine inandıkları yaşlı ve görkemli ağaçları kendilerine doğrudan totem yaparken, eski Mısır, Lübnan ve İran'da yaşayan toplumlar, Sedir, Servi ve Ardıç gibi ağaç türlerini kutsal sayarak bu ağaçlardan yapılan her türlü eşya ve malzemeyi saray, mezar ve tapınaklarının vazgeçilmez öğeleri olarak görmüşlerdir. Örneğin, Gordiyon Kral Mezarlarını ve görkemli Mısır Piramitlerini binlerce yıl süsleyen kurban masaları, tanrıça heykelleri ve diğer kutsal eşyalar, renkli ve güzel kokuları ile dayanıklı odun özelliklerinden ötürü Sedir, Ardıç ve Serviden yapılmıştır. Keza eski Mısır ve Lübnanlılar, saray ve tapınakların görkemini kapı ve sütunlarında kullanılan Sedir ağaçları ile ölçmüşlerdir (MEYER - SEVİM, 1959, S. 113 - 117; EVCİMEN, 1961, S. 65; AYTUĞ, 1970, S. 128).

Dev bir alevi anımsatan görünümü nedeniyle, Zerdüşt dinine inananlara göre ateşi simgeleyen Servi, Yunanlılar için sonsuzluğu temsil ettiğinden, ünlü filozof Pluto düşüncelerini bu ağaçtan yapılmış levhalar üzerine kazıtarak ölümsüzleştirmiştir (KAYACIK, 1966, S. 42 - 43). Romalılar, zafer ve barışı Defne dallarından ördükleri tağlar ile müjdelemiştir.

1 İ.Ü. Orman Fakültesi, Orman Amenajmanı Anabilim Dalı, Büyükdere - İstanbul.

Yayın Komisyonuna Sunulduğu Tarih : 14.1.1988

Orman ağaçlarının mitoloji ve destanlara konu olmuş örnekleri de vardır. Örneğin, Yunan Mitolojisinde Akdeniz Yöresi'nin önemli ağaç türlerinden sayılan Seravinin, Apollon'u kendisine aşık eden Cupaerrisos adında bir deilkanlının Tanrı Zeus tarafından ağaç haline getirilmiş görüntüsü olduğu belirtilirken (KAYACIK, 1966, S. 42), Troya Şehri'nin düşmesine neden olan ünlü tahta atın Kazdağı Göknarından yapıldığı ileri sürülmektedir (MATTFELD, 1961, S. 6). Eski Türk destanlarından Oğuznamede, Oğuz Kağan'ın eşini göl ortasındaki bir ağacın kovuğunda bulduğuna işaret edilmektedir (BANG, 1936, S. 4).

Ağaç ve ormanın ilk çağ toplumları üzerindeki bu etkisinin zaman içinde daha evrensel bir boyut kazandığı gözlenmektedir. Nitekim, günümüzde Lübnan ve Kanada gibi bazı devletler bayraklarını ağaç ve yaprak motifleri ile süslerken, yaptıkları anlaşmaların sık sık bozulmasını istemeyen pek çok ülkenin bu dileklerini uzun ömürlü ağaç tohumları ile simgeleştirdikleri görülmektedir. Örneğin, 1945 yılında Sanfransisko'da yapılan Birleşmiş Milletler toplantısında üye ülke temsilcilerine Sekoya tohumları dağıtması da, dünya barışının uzun ömürü olması isteğini dile getirme düşüncesinden kaynaklanmıştır (OKSAL, 1945, S. 1; İNAL, 1949, S. 39).

Kültürel açıdan taşıdığı bu önem, orman ağaçlarının diğer canlı türlerine oranla daha büyük boyutlu ve daha uzun ömürlü olmalarından ileri gelmektedir. Gerçekten de ulaşılan 1000 yılın üzerindeki yaşlar, 3-5 metrelik çaplar ve 80-90 metreyi aşabilen boyları ile doğanın bu görkemli yaratıkları izleyenlerin ilgi ve sempatisini kazanmaktadır.

Gözle zor seçilebilen küçük tohumlardan oluşan ve kendine özgü kanuniyetlere uygun olarak boyutlarını her gün biraz daha genişleterek günümüze kadar ulaşan bu devasa organizmaların doğanın yaratıcı gücünü simgelemesi, kendilerine gösterilen ilgi ve sempatinin giderek saygı ve hayranlığa dönüşmesine neden olmaktadır.

Diğer taraftan, ortalama 70 yıllık insan ömrünün 15-20 katı yaşlara sahip olan bu ağaçlar, eski ve yeni nesiller arasında organik bir bağ kurmak suretile, genç nesillerde yurt sevgisinin ve ecdada bağlılığın doğup gelişmesine yardımcı olmaktadır. Sayılan nedenlerden ötürüdür ki, orman ağaçları içinde kendi türünün alışılmış boyutları üzerine çıkan bireyler ve bunların içinde bulunduğu orman parçaları dünyanın hemen her ülkesinde doğal anıt olarak koruma altına alınmaktadır.

1.0 — DEĞİŞİK ÜLKELERDE KORUMA ALTINA ALINAN ANIT AĞAÇ VE ORMAN PARÇALARI

Açıklanan nedenlerle dünyanın değişik ülkelerinde koruma altına alınmış ağaç ve orman parçaları içinde en ünlüler, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya Eyaleti'ndeki Sierra Nevada Dağları üzerinde bulunan Sequoia, Kings Canyon ve Yosemite milli parkları içinde, 1864 yılında Kongre kararları ile koruma altına alınan dev Mamut Ağaçları (Sequoiadendron gigantea) dır. Doğada genellikle bir kaç ağaçlık gruplar halinde görülebilen ve her birisi özel bir ad ile anılan bu ağaçlar içinde en ünlü ve en görkemlisi General Sherman'dır. Bu ağaç için verilen ölçüler, 30 m çevre (9,55 m çap), 82 m boy ve 3500 yıl yaştır (KASIMOĞLU, 1952, S. 295; KAYACIK, 1967, S. 268; ELİÇİN, 1967, S. 136).

Anıt ağaçlar içinde bugüne kadar saptanabilen en uzun boy, Kaliforniya'nın sahil kesimlerinde yetişen bir Sekoya (*Sequoia sempervirens*) türünde ölçülmüştür. Redwood Creek Valey'de bulunan ve göğüs hizası yüksekliğindeki çevresi 44 fit (13,41 m) olan bu ağacın boyu 367,8 fit (112,10 m) dir. Ancak Mamut Ağaçlarına oranla hızlı büyüyen bu ağaç için tahmin edilen yaş 400 - 800 yıldır (ZÄHL, 1964, S. 8 - 10).

Dünyadaki ağaçlar içinde en kalın çap rekoru, Meksika'nın Güneyindeki Oaxaca yakınlarında, Santa Maria Del Tule'de bulunan Meksika Bataklık Servisi (*Taxodium mucronatum*)'ne aittir. Göğüs hizasındaki çapı 36 fit (10,97 m), boyu 40 m olan (KASIMOĞLU, 1952, S. 295; KAYACIK, 1967, S. 273) bu birey için ileri sürülen yaş 6000 yıldır (SAATÇIOĞLU, 1969, S. 163). Ancak, verilen rakam pek çok doğa bilimsel tarafından kuşku ile karşılanmaktadır. Çünkü, dünyanın en yaşlı ağaçları olarak bilinen Mamut Ağaçlarında dahi kesin saptanabilen en fazla yaş 3126 yıldır.

Avrupa ve Akdeniz ülkelerine oranla çok yeni bir kıta sayılan ve dolayısıyla eski kıta ülkeleri kadar doğa tahribine sahne olmayan Kuzey Amerika'da, tamamen bakir orman koşulları altında gelişerek olağanüstü çap ve boylara ulaşmış daha pek çok ağaç türü ve orman parçası mevcuttur. Bunların en görkemli örnekleri Yosemite, Olympic Mountains, Mount Rainier ve Great Smoky Mountains milli parkları içinde 2 - 3 m çap ve 80 - 90 m boylara ulaşabilen Sitka Ladinleri (*Picea sitchensis*), Ponderosa Çamları (*Pinus ponderosa*) Douglas Gökknarları (*Pseudotsuga duglassii*) ve Sahil Gökknarları (*Abies grandis*)'dir (COFFMAN, 1954, S. 25 - 26).

Bilindiği üzere, Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerinde ormancılık ve orman ürünleri endüstrisi oldukça gelişmiştir. Almanya, Avusturya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde ormanlar yaklaşık 200 yıldır insan eli ile işletilmekte ve şimdilerde bu ormanlarda üçüncü generasyon gençleştirme çalışmaları başlamış bulunmaktadır. Endüstriyel amaçla işletilen ormanlarda üretim süreleri (İdare süreleri) ağaçların doğal ömürlerine oranla çok kısadır. Bu nedenle bu ormanlarda kalın kabul edilen çaplar 35 - 40 cm dolayındadır (ASAN, 1985, S. 7). Ancak, bilimsel amaçlarla daha önce ayrılan bakir orman parçalarında, eski av ormanlarında ve parklarda kendi doğal ömürlerinin sınırlarına yaklaşmış bazı ağaçlar da mevcuttur. Bakir ormanlarda yapılan ölçme, gözlem ve saptamalar, Avrupa'nın en büyük Ladinlerinin (*Picea abies*) Güneydoğu Bosna'daki Sutjeska Millî Park'ında bulunduğunu ve bunlardan iki tanesinin 165, 170 cm çap ve 63 - 60 m boylara sahip olduğunu göstermektedir (LEIBUNDGUT, 1982, S. 31).

Avrupa ülkelerindeki en büyük Gökknar (*Abies alba*) ise, Çekoslavya'nın Batısındaki Revier Brotova rezerv ormanındadır. 47,25 m³ hacme sahip olan, ancak, 1964 yılında devrilen bu Gökknar için verilen ölçüler, 193 cm çap, 56 m boy ve 450 yıl yaştır (LEIBUNDGUT, 1982, S. 67). Güney Slovanya'nın Nova Mesto Orman İşletmesi sınırları içinde bulunan Pecka bakir ormanında Ladin ve Gökknarların 140 cm çap ve 45 m boylara ulaşabildiği, Kayınların 41 m boy ve 130 cm çap yapabildiği, Gökknarların 320, Kayınların ise 188 yıl yaşayabildiği saptanmıştır (LEIBUNDGUT, 1982, S. 90 - 91).

Bakir ormanlar dışında Avrupa'nın değişik yerlerinde görülen anıt ağaçlar şunlardır (SAATÇIOĞLU, 1969, S. 161) :

8,2 m çevreli Kayın. Normandie'de bulunan bu ağaç için tahmin edilen yaş 630 - 930 yıldır.

Windsor Great Park'taki Kral Megesi. 8,0 m çevreli bu ağaç için ileri sürülen yaş 1200 yıldır.

Staffelstein'da göğüs hizası yüksekliğinde sahip olduğu 15,0 m çevre ile Avrupa'nın en kalın çaplı ağacı ünvanını taşıyan İhlamur. Bu ağaç için yaş tahmini yapılmamıştır. Ancak, Baviera'da Kasberg yakınlarındaki 14,0 m çevreli bir başka İhlamur için söz konusu edilen yaş 1000 yıldır.

Avrupa'nın en yaşlı ağacı, İskoçya Fotingall'daki 16,5 m çevreli Porsuk olup tahmini yaşı 3000 yıldır.

Bir zamanlar orman denizi olduğu kutsal kitaplarda ve tarihsel belgelerde yazılı olan Lübnan'ın, Bascherre Köyü yakınındaki koruma altına alınmış 400 ağaçlık Sedir ormanı da anıt nitelikli bireyler açısından oldukça zengindir. Bu ormanda 14,6 m çevreye sahip olan ve Cedre de Dieu (Allahın Sediri) adı ile anılan birey için tahmin edilen yaş, 3000 yıldır (MEYER - SEVİM, 1959, S. 118; ELİÇİN, 1967, S. 139).

2.0 — YURDUMUZDA SAPTANABİLEN ANIT AĞAÇLAR

Yerli ağaç türlerimiz içinde anıt niteliği kazanmış bireylere ait ilk bilgiler, İstanbul Sultanahmet ve Büyükdere'deki Çınarlar ile ilgili olarak **Ali Rıza Mardin** tarafından verilmiştir. Ancak verilen bilgiler arasında ağaçların yaşından söz edilmemiştir (ELİÇİN, 1967, S. 139). Bu ağaçlardan Büyükdere'deki Çınar için 1865 yılında De Condole tarafından tahmin edilen yaş 2000 yıldır (YUND, 1940, S. 114). İstanbul, Bursa ve Antalya gibi ilerimizin çeşitli yörelerinde görülen ancak, bugün tamamı yaşamayan anıt nitelikli Çınarlar ile ilgili bilgiler **Yund** tarafından verilmiş bulunmaktadır (YUND, 1940, S. 111 - 118).

Uludağ eteklerinde bulunan anıt Çınarlardan biri Foto No: 1'de görülmektedir.

İstanbul içinde bugün mevcut olan anıt ağaçlar ile ilgili toplu bilgiler **Gülersoy** tarafından hazırlanan İstanbul'un Anıtsal Ağaçları adlı eserde yer almaktadır. Yazarın verdiği bilgilere göre İstanbul içindeki en kalın çaplı Çınarlar 15 ve 12 m çevre ile Bilezikçi Çifliği ve Alibeyköy'de bulunmaktadır. Eserde her ikisi de koçuk olan bu bireylere ait yaş ve boy ölçülerine yer verilmemiştir (GÜLERSOY, 1972, S. 30 - 130).

Ormançılık literatürümüzde Çınar dışındaki yerli ağaç türlerimiz için de bazı kayıtlar görülmektedir. Örneğin **Ahmet Refik Tarihinde**, 1717 yılında Madam Montequ tarafından bir rahibe yazılan mektupta, İstanbul Küçük Çekmece'de içinde üç nüfuslu bir ailenin barınabileceği Servi ağacından söz edilmektedir. Keza, Bursa'daki Maksem Camii önünde çevresi 6,1 m olan 18 m boyundaki Servi için (Cupressus sempervirens) 500 yıllık yaş tahmin edilirken (SAATÇIOĞLU, 1969, S. 169), Elmalı'nın Tekke Köyü yakınında Aslan Ardıç adı ile tanınan 8,7 m çevre ve 20 m yi aşkın boya sahip ağaç (Juniperus foetidissima) için verilen yaş 650 - 700 yıldır (PAMAY, 1955, S. 107).

Henüz literatürde yer almayan ve yaşı 500 yılın üzerinde olan bir başka Ardıç ise Mersin Çoçakdere ormanlarının Kebapoluğu Mevkiinde bulunmaktadır. Çoçakderenin yukarı havzasında 1750 m yükseklikte ve 18,5 m boyunda olan bu çatal Ardıç (Juniperus föetidissima)'ın birinci çatalının 4,90 m, ikinci çatalının 4,50 m, dip gövdesinin ise 8,00 m çevreye sahip olduğu Bozkuş tarafından ifade edilmektedir (Foto No: 2).

Keza, literatüre geçmemiş anıt nitelikli bir başka Ardıç da Tarsus orman işletmesinin Kadıncık serisi ormanlarında bulunmaktadır. Boydak tarafından saptanan ve yörede Anaardıç adı ile anılan bu ağacın ölçüleri saptayıcısı tarafından 832 cm çevre ve 20 m boy olarak belirtilmiştir.

Yine henüz literatürde yer almayan iki servi ağacı ise, Denizli'nin Sarayköy ilçesi, Tekkeköy içinde bulunmaktadır. Bu ağaçlara alt çevre, çap, boy ve tahmini yaş ölçüleri, Yeşil tarafından sırasıyla 662 cm, 211 cm, 27 m, 909 yıl; 655 cm, 208 cm 30 m ve 1060 yıl olarak verilmektedir.

Hatay Bedirge'de 5,05 m çevresi olan ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında altında konakladığı rivayet olunan Meşe (Quercus cerris) için tahmin edilen yaş ise 1350 - 1400 yıldır (SEGERLİ, 1953, S. 287).

Sedir ormanlarımız içinde saptanan anıt ağaçlardan dördü Evcimen (1961, S. 64 - 72) tarafından tanıtılmıştır. Yazar, Antalya İl, Elmalı ilçesinin sınırları içinde kalan iki Sedirden Avşarkuyuları Mevkiindeki birincisi için 33 m boy, 177 cm çap ve 650 - 700 yıl yaş, Koççukuru mevkiindeki ikincisi için, 29,7 m boy, 166 cm çap, 860 yıl yaş ölçülerini verirken, Adana ili Feke ilçesinin Gümürze Köyü yakınındaki üçüncü Sedirin 28 m boy, 173 cm çap ve 520 yıl yaşa sahip olduğunu bildirmektedir. Yazarın saptadığı en yaşlı Sedir ise, 40 m boy, 204 cm çap ve 950 - 1000 yıl yaş ölçüleri ile, Mersin Orman İşletmesinin Katıyayla - Atıtuğu mevkiinde bulunmaktadır. Kumluca Orman İşletmesinin Dibeççukuru Mevkiinde bulunan ve Ambaratran adı ile anılan 740 cm çevre ve 26,2 m boya sahip bir başka Sedir için Kantarcı tarafından tahmin edilen yaş ise 2000 yıldır (KANTARCI, 1984, S. 49). Boydak, aynı sedirde yaptığı ölçüleri, 700 cm çevre ve 27 m boy olarak bildirmektedir.

Çığılkara ormanlarında Koç Sedir adı ile anılan bir başka Sedire ait ölçüler Akkayan tarafından verilmektedir. Sevindik serisinin Tavşanalanı Mevkiinde 1550 m yükseklikte ve kuzey bakıda bulunan bu birey için verilen ölçüler, 1,80 çap, 35 m boy ve 625 yıl yaştır (AKKAYAN, 1969, S. 35).

Literatürde orman ağaçlarımız içinde kendi türünün alışılmış boyutları üzerine çıkmış Porsuklar ve Meşeler ile, Gökmar ve Karaçamlara ilişkin bilgiler de bulunmaktadır. Örneğin, Zonguldak Yöresi'nde Yenice İşletmesi Çıldere Bölgesinin 38 Nolu bölümünde üç adet Meşe (Quercus hartwissiana) için Aksoy tarafından sırasıyla 187, 151, 145 cm çap, 35, 35, 30 m boy ölçüleri verilirken, Kavaklı Bölgesinin 19 Nolu bölümünde bulunan 194, 143, 116 cm çaplı Porsuklar (Taxus baccata)'a ait boyların 19, 21, 22 m olduğu bildirilmektedir (AKSOY, 1982, S. 149).

Kazdağı Gökmarı (Abies equi-trojani Aschers. et Sinten.)'nın saptanabilen en kalın çaplı ve en yaşlı bireyi, Edremit İşletmesi, Zeytinli Bölgesinin Karanlıkdere Mevkiindedir. Denizden 1450 m yukarıda ve kuzeydoğu bakıda bulunan bu birey

için Ata tarafından verilen ölçüler, 140 cm çap, 33 m boy ve 180 yıl yaşıdır (ATA, 1975, S. 19).

Toros Gökmarı (*Abies cilicica* Carr) için verilen maksimum değerler ise, Bucak Katrandağ'da bulunan bir birey ile ilgili olarak Bozkuş'a aittir. Yazarın bu ağaç için verdiği ölçüler, 2 m den fazla çap, 40 m boy ve 200 yıldan fazla yaşıdır. Bozkuş'un Namrun Cehennemdere, Neşelloluk'ta bulunan bir başka ağaç için verdiği ölçüler ise, 135 cm çap, 42 m boy ve 200 yıldan fazla yaşıdır (BOZKUŞ, 1986, S. 20). Bucak Katrandağ'da belirlenen Gökmar bireyi Foto No: 3'de görülmektedir.

Soydınç tarafından Türkiye'nin en büyük Karaçamı olarak takdim edilen, ancak, 1959 yılında üretim amacıyla maalesef kesilen Gökso, Kaçıkçı Ormanındaki 177 cm çap ve 33 m boylu ağacın dip kütüğünde sayılan yıllık halka adedi 844'tür (SOYDINÇ, 1959, S. 24). Yazar, kesilen ağacın 15 uzağında 140 cm çaplı iki bireyin mevcudiyetinden söz etmekte ise de, anılan ağaçların bugün var olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak, dikili kuru durumda bugün varlığını sürdüren ve altında Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in beşiğinin sallandığı rivayet olunan bir başka Karaçam, Kütahya'nın Domanıç İlçesi Domur Köyü yakınında bulunmaktadır. Kendisine atfolunan rivayetten ötürü yöre halkının saygınlığını kazanan bu ağaç Aytuğ tarafından incelenmiştir. Göğüs hizası yüksekliğinden çıkartılan 35 cm uzunluğundaki karot üzerinde sayılan 375 adet yıllık halka dikkate alınırca, 4,70 m çevresi olan bu karaçamın ulaşabildiği 700 yılın üzerindeki yaş tahmini ile gördüğü saygınlığı hak ettiği anlaşılmaktadır. Yazarın, anıt ağaç olarak tescilli hususunda gerekli girişimleri başlattığı bu ağacın uzak görünümü Foto No: 4'tedir.

Karaçam türünün anıt nitelikli bir başka bireyi, Kargı Orman İşletmesi, Erenler - Kös Bölgesi, Köşdağı Serisi ormanlarında bulunmaktadır. Yörede envanter yapan amanaşman heyeti tarafından birey üzerinde yapılan ölçümler sonunda, kuzey-batı bakıda yer alan bu ağacın 1,48 m çap, 22,5 m boy ve 635 yıl yaşa sahip olduğu anlaşılmıştır (Foto No: 5).

Eraslan, Doğu Ladini (*Picea orientalis* Link et Carr.)'nin teknolojik nitelikleri ve kullanım yerlerine ilişkin olarak yaptığı araştırmada bu ağaç türünün en görkemli bireyinin Hatıla Deresinin üst havzalarındaki Nekarav Ormanında bulunduğunu bildirmekte ve sözkonusu birey için 94 cm çap, 48 m boy ve 15,999 m³ hacim ölçülerini vermektedir. Yazar, ormandaki en büyük ağacın 490 yaşında olduğunu ayrıca belirtmektedir (ERASLAN, 1947, S. 9). Ancak, yöre ormanlarında daha sonra yapılan araştırmalar, Doğu Ladini'nin bu ölçülerden daha büyük boyutlara ulaştığını göstermektedir. Nitekim, Gümüşhane İli Torul İlçesinin sınırları arasındaki Örumcek ormanında Anık tarafından ölçülen birey, 1,50 m çap, 55 m boy ve 400 - 500 yıl yaşa sahip bulunmaktadır (ANIK, 1971, S. 24).

Radde (1899, S. 227), Doğu Ladini'nin Kafkaslarda saptanabilen en görkemli bireyinin 1,59 m çap, 60 m boy ve 400 yıl yaşa sahip olduğunu belirtmesine karşın, bu türün yurdumuzda kalan yayılış alanlarında daha büyük boyutlu bireylerin bulunduğu Kayacık ve Eliçin tarafından yapılan yayınlardan anlaşılmaktadır. Çoruh - Murvan ve Borçka - Karagöl ormanlarında saptanan bu bireylerden Murvan Ormanındaki ait bilgiler, 1,75 m çap, 52 m boydur (KAYACIK, 1952, S. 59). Borçka - Karagöl ormanındaki bireylerin ise, 2 m yi aşkın çaplara ve 50 - 60 m boylara, 300 - 400 yıllık yaşlara sahip oldukları belirtilmektedir (ELİÇİN, 1967, S. 142).

Yurdumuzun değişik yörelerinde saptanabilen anıt nitelikli ağaçlardan bazıları, boyutları ve buldukları yerler itibarıyla Tablo No: 1'de gösterilmiştir.

Arazi yapısı ve ulaşım yetersizlikleri nedeniyle, yurdumuzda bugüne kadar girilememiş pek çok orman bulunmaktadır. Genellikle sarp yerlerde ve orman yayılış zonlarının üst sınırlarında görülebilen bu alanlar içinde alışılmış ölçüleri çoktan geride bırakarak anıt niteliğine ulaşmış pek çok orman parçası (Meşcere) mevcuttur.

Beş tanesi Antalya, iki tanesi Denizli ve Muğla yörelerinin Sedir ve Karaçam yayılış alanlarında, bir tanesi Fethiye Yöresi Kızılcım ormanlarında, bir tanesi Gümüşhane yöresinin Ladin ve Gökmar yayılış alanlarında ve sonuncusu Kayının optimum yetişme yeri olan Orta ve Doğu Karadeniz yöresi ormanlarında tarafımdan yapılan ölçümlerin bazıları ise Tablo No: 2'de gösterilmiştir (Bu ormanların özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgiler literatürde verilmiş bulunmaktadır). Bu ormanlar dışında mevcut olan ve türlü vesilelere yaptığımız inceleme gezleri sırasında saptadığımız anıt nitelikli ağaçlardan bazıları da Tablo No: 2'de verilmiştir.

Henüz literatüre geçmemiş, anıt nitelikli orman parçalarından üç adedi **Boydak** tarafından saptanmıştır. Araştırmacı, ilidni Kahraman Maraş'ın Hartlap Bölgesi içindeki Kalekaya Köyü Mezarlığında saptadığı anıt ormanda bulunan sedir ağaçlarının 100 - 180 cm arasında çaplara, 40 - 50 m arasında boylara ve 250 - 300 yıl arasında yaşlara sahip olduğunu belirtmektedir. Fethiye Orman İşletmesi Kemer Bölgesinin Deveuşan mevkiindeki Karaçam - Sedir yayılış alanlarında yer alan ikinci anıt ormanda bulunan en kalın çaplı sedire ait ölçüleri 204 cm çap ve 36 m boy olarak bildirmektedir. Söz konusu ikinci anıt ormanda daha sonra alan ve yaş tahmini amacıyla tarafından yapılan ölçme ve incelemeler sırasında 650 cm çevreye sahip olan en kalın çaplı bireyin 1988 yılı içinde tamamen kurduğu ve tepesinin kırıldığı, diğer bireylerinde önemli ölçüde tahrip edildiği ve kesildiği gözlenmiştir. 1300 - 1400 m yükseklikte ve çok sarp bir arazi üzerinde yer alan anıt ormanın yaklaşık 2 - 3 hektar alan kapladığı, ancak, çapı 150 cm nin üzerindeki pekçok bireyin kar kurması, rüzgar devirmesi ve üretim kesimleri ile yaşamlarını yitirdiği anlaşılmıştır. Göğüs hizasındaki çevresi 4,67 cm, (1,49 m çap) olan bir bireyde artım kalemi çıkarılmak suretiyle tahmin edilen yaş 533 yıldır. 2 m yukarıdaki çapı 1,40 cm olan ve bu noktadan kesilen devrik bir gövde üzerinde 438 adet yıllık halka sayılmıştır. Bu duruma göre anıt ormanın en az 500 yıl yaşın üzerinde olması gerekmektedir.

Boydak tarafından saptanan üçüncü anıt orman, oldukça ilginç bir Kızılcım meşceresidir. Yine Fethiye İşletmesinde bulunan ve Geyrandağ Serisi ormanlarında eski İncirköy mezarlığı olarak anılan bu meşcere yaklaşık 6 hektar büyüklüğündedir. Araştırmacı, yaklaşık 500 m rakımda, güneybatıya doğru tatlı bir meyille alçalan bir arazi üzerinde yer alan bu ilginç ormanda çapı 100 cm nin üzerinde 10 adet ağaç bulunduğunu, en kalın çaplı bireyin 133 cm çapa, en uzun bireyin ise 45 m boya sahip olduğunu belirtmektedir. Aynı ormanda, değişik yerlerde seçilen 6 adet ağaçta A.H. ALGAN, A. GÖZÜBÜYÜK, M. YAKA ve İ. ÜSKÜDAR ile birlikte tarafımdan daha sonra yapılan ölçmeler sonunda çapların 89 - 112 cm arasında, boyların 35 - 45 m; yaşların ise 250 - 305 yıl arasında, değiştiği görülmüştür. Meşcere içerisindeki tüm ağaçlarda göğüs hizasındaki kabukların inceltildiği ve böylece orijinal çapların 4 - 8 cm daha kalın olması gerektiği anlaşılmıştır.

Anıt ormanlarda Boydak tarafından yapılan ölçme, gözlem ve saptamalar, araştırmacı tarafından daha sonra ayrıntılı bir biçimde yayınlanacaktır. Araştırmacının değişik yerlerde saptadığı anıt nitelikli ağaçlar Tablo No: 1'de gösterilmiştir.

Yurdumuzun anıt nitelikli Karaçam ormanlarından bir diğeri de, Güneybatı Anadolu'da Toros Dağları'nın en yüksek uç noktası konumunda olan ve Muğla ile Denizli illerinin sınır çizgisi üzerinde yer alan Sandras Dağı'nın kuzey yamaçlarında, 2000 - 2150 m yükseklikler arasında üst orman zonunda bulunmaktadır. Alpin orman zonu'nun tüm karakteristik niteliklerini bünyesinde taşıyan bu anıt orman, Eskere Orman İşletmesi, Çiçekli Bölgesi, Kızıldağ Serisi ormanlarında, Büyük Kızıldağ Yaylasının eteğinde bulunmaktadır. Yörede en yüksek tepeler, 2295 m ile Çiçek Baba, 2261 m ile Ulugöl Tepe ve 2217 m ile Çıraholuk Tepe'dir. Anıt orman, doğuda Kartal Gölü'nün üzerindeki Erem pınardan başlayarak batıya doğru ince bir şerit halinde Çıraholuk Tepe'nin altına kadar uzanmaktadır. 100 hektardan daha fazla alan kaplayan anıt ormanda anıt ağaçların sağlam olanları hektarda 5 - 10 adet arasında değişmektedir. M. ŞENOL ile birlikte 11 adet ağaçta yapılan ölçme, gözlem ve saptamalar sonunda anıt ormanda ortalama çap 140 cm, ortalama boy ise 18 m olarak bulunmuştur. En kalın çaplı birey 5,55 cm çevreye (1,78 m çap), en uzun boylu birey ise 25 m boya sahip bulunmaktadır. Meşcere boyu, orman üst sınırında (2150 m) 9 m ye kadar inmektedir. Şiddetli rüzgar nedeniyle gövde yüzeylerinin çıplak hale geldiği bireylerde, tepeler şemsiye görünümü kazanmış, boylar ise oldukça bodurlaşmış bulunmaktadır. Kuruma nedeniyle kesilen ağaçların dlp kütüklerinde saptanan yaş 700 yılın üzerindedir.

Tablo No: 2'deki ağaçlara ait yakın ve uzak görüntüler, Foto No: 7 - 12 arasında, bu ağaçların Türkiye genelindeki özel konumları Harita No: 1'de görülmektedir.

3.0 — ANIT AĞAÇLARIN AMERİKA VE AVRUPA'DAKİ BENZERLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yukarıda verilen ölçülerin karşılaştırılmasıyla de görüleceği gibi, Avrupa ve Akdeniz ülkelerine oranla çok yeni bir kıta sayılan Kuzey Amerika ülkelerinde bulunan anıt ağaçlar, sahip oldukları, yaş, çap ve boylar itibarıyla Avrupa ve Orta Doğu ülkelerindeki anıt ağaçlardan daha büyüktür. Bu farklılığın asıl nedeni, yurdumuzun da üzerinde yer aldığı Avrupa ve Akdeniz ülkelerinin insanlığın bilinen tarihi boyunca yerleşim yeri olması ise de, Kuzey Amerika'da yetişen ağaç türlerinin genetik nitelikleri de bu farklılık üzerinde etkin rol oynasa gerektir. Çünkü, bir Avrupa Ladini (*Picea abies*) için 170 cm çap ve 63 m boy rekor sayılabilir iken, Kuzey Amerika'da yetişen Sltka Ladini (*Picea sitchensis*) için bu ölçüler normal karşılanmaktadır. Gökmarlar için de durum aynıdır. Kuzey Amerika Gökmarlarından *Abies grandis* için 60 - 70 m boy normal olmasına karşın, Avrupa Gökmarlarından *Abies alba*'da saptanabilen en uzun boylar 50 - 60 m arasındadır.

Ormanlarımızda bulunan anıt nitelikli ağaçların asıl önemi, Avrupa'nın tescil edilmiş anıt ağaçları ile karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Avrupa'da en kalın çaplı Ladin 170 cm iken, bizde bu çapın üzerinde saptanabilen ağaç sayısı 10 adetten fazladır. Keza bu ağaç türü için Avrupa'da verilen en uzun boy 63 m olmasına karşın, Örumcek ormanında saptanan boy 69 m dir.

Harita No: 1. Türkiye anıt ormanları. (Asan tarafından belirlenen)
Monumental forests of Turkey. (Determined by Asan)

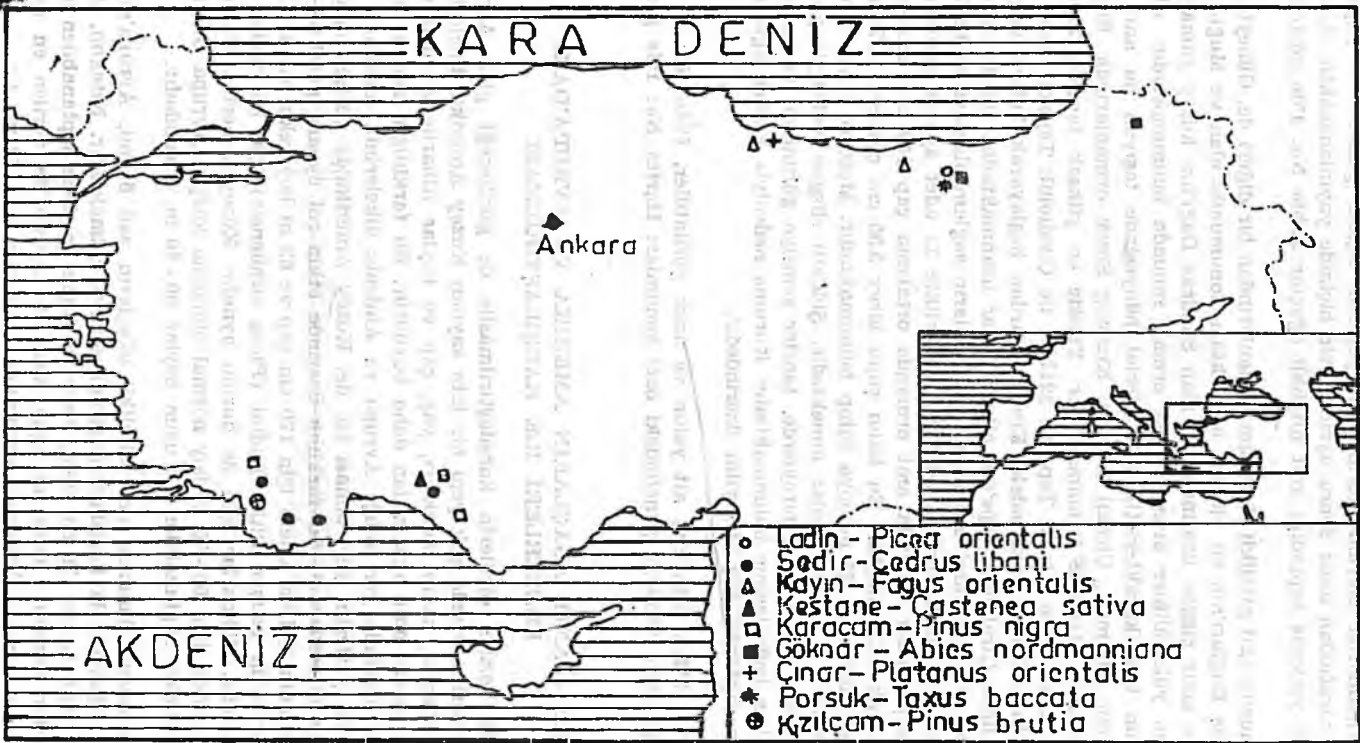

Foto No: 1. Uludağ eteğinde bir anıt Çınar. İ. Eraslan'ın özel albümünden.
Platanus spp. at the slope of Uludağ. From the collection of İ. Eraslan.

Foto No: 2. Juniperus foetidissima. Mersin Çoçakdere. Çevre 8,00 m, boy 18,5 m. Foto: F. BOZKUŞ
Juniperus foetidissima in Çoçakdere Mersin. Girt 8,00 m, Helgh 18,5 m. Photo: F. BOZKUŞ

Foto No: 3. Toros Gökhan'ının saptanabilen en kalın çaplı bireyi. Bucak Katrandağ, İlabadı Mevkii.
Çap 2,00 m den fazla, boy 40 m, yaş 200. Foto: F. BOZKUŞ
Abies cilicica in Bucak - Katrandağ. Diameter more than 2,00 m heigh 40 m, age 200 years.
Photo: F. BOZKUŞ

Foto No: 4. Domanic, Domur Köyü yakınında Karaçam. Çap 1,50 m, yaş 700 yıldan fazla.
Foto: B. AYTUĞ
Pinus nigra in the Willage of Domur, Domanic. Diameter 1,50 m, Age more than 700 years.
Photo: B. AYTUĞ

Foto No: 5. Karaçam, Kargı, Abdullah Yaylası: Çap 1,48 m, boy 22,5 m, yaş 635 yıl. Foto: E. GÜZENGE
Pinus nigra in Abdullah Yaylası, Kargı. Diameter 1,48 m, height 22,5 m, age 635 years. (Photo: E. GÜZENGE

Foto No: 6. Örümcek Ormanında anıt Ladin. Çap 1,50 m, boy 65 m, yaş 400 - 500 yıl. Foto: S. ANIK
Picea orientalis in Torul Diameter, 1,50 m, Height 65 m, age 400 - 500 years. Photo: S. ANIK

Foto No: 7. Bölükkatran Ormanında bir anıt Sedir: Çap 2,49 m, boy 25 m, yaş 1114 yıl. Foto: Ü. ASAN
 Cedrus libani in Bölükkatran Monumental Forest. Diameter 2,49 m, height 25 m, age 1114 years.
 Photo: Ü. ASAN

Foto No: 8. Antalya, Güzelsu'da bir anıt Sedir. Çap 2,04 m, boy 26 m, yaş 1185 yıl. Foto: Ü. ASAN
 Cedrus libani in Güzelsu, Antalya. Diameter 2,04 m, height 26 m, age 1185 years.
 Photo: Ü. ASAN

Foto No: 9. Akseki, İbradı'daki dev Kestanelerden biri. Çap 2,28 m, boy 21 - 22 m, yaş 397.

Foto: Ü. ASAN

One of the gigant chesnut (*Castanea sativa*) in Ibradı. Diameter 2,28 m, helgh 21 - 22 m, age 397 years.

Photo: Ü. ASAN

Foto No: 10 - 11. Bulancak Ambardağ anıt ormanında iki anıt ağaç. Çaplar 1,89 - 1,66 m, boylar 42 - 40,5 m, yaşlar 305 yıl.
Two monumental trees in Ambardağ, Bulancak. Diameters 1,89 and 1,66 m, helgh 42 and 40,5 m, age 305 years.

Foto: Ü. ASAN
Photo: Ü. ASAN

Foto No: 12. Torul, Örümcek Ormanında kesilmiş bir anıt ağaç.
A monumental tree which was cut in Örümcek Forest, Bulancak.

Foto: Ü. ASAN
Photo: Ü. ASAN

Tablo No: 1. Değişlik araştırmacılar tarafından yurdumuzun bazı yörelerinde saptanan anıt nitelikli orman ağaçları.
Monumental trees determined at various parts of Turkey:

Ağaç Türü Tree Species	Çevre Girth cm	Çap Diameter cm	Boy Heigh m	Tahmini Yaş Estimated age Yıl Year	Kimin Tarafından Saptandığı By Whom	Bulunduğu Yer Place of existance
Meşe Quercus cerr.	505	160	—	1350—1400	Seçerli	Hatay, Bedirge
» Hartwls.	—	187	35	—	Aksoy	Yenice, Çitdere
» »	—	151	35	—	»	» »
» »	—	145	30	—	»	» »
Porsuk Taxus baccata	—	194	19	—	»	» Kavaklı
»	—	143	22	—	»	» »
»	—	116	21	—	»	» »
»	—	145	30	—	Elbir	Karabük, Filyos
Ladin Picea orientalis	—	200+	50—60	300—400	Eliçin	Borçka, Karagöl
»	—	150	65	400—500	Anık	Torul, Örümceklî Ormanı
»	—	94	48	490	Eraslan	Artvin, Hatila Deresi
»	—	175	52	—	Kayacık	Çoruh, Murvan Ormanı
Ardıç Juniperus fö.	870	—	22	650—700	Pamay	Antalya, Elmalı, Tekkeköy
»	490—450	156—143	18,5	500+	Bozkuş	Mersin, Aslanköy
»	832	265	20	—	Boydak	» Tarsus, Kadıncık

Tablo No: 1'in Devamı

Ağaç Türü Tree Species	Çevre Girth cm	Çap Diameter cm	Boy Height m	Tahmini Yaş Estimated age Yıl Year	Kimin Tarafından Saptandığı By Whom	Bulunduğu Yer Place of existence
Sedir						
<i>Cedrus libani</i>	—	204	40	950—1000	Evcimen	» Çoçakdere
»	—	177	33	650—700	»	Elmalı, Avyar K.
»	—	166	29,7	860	»	» Çoçakdere
»	—	173	28	520	»	Feke, Gümürze
»	740	236	26,2	2000	Kantaracı	Kumluca, Dibek Ç.
»	—	180	35	625	Akkayan	Elmalı, Sevindik, Tav. Al.
»	—	100—180	40—50	250—300	Boydak	K. Maraş, Hartlap
»	650	204	36	—	»	Fethiye, Kemer, Devuçan
Çınar						
<i>Plantanus spp.</i>	870	—	30	400	Saatçioğlu	Uludağ, İnkaya
»	1500	—	—	—	Gülersoy	İstanbul, Bilezikçi Çiftliği
»	1200	—	—	—	»	İst. Alibeyköy
Servi						
<i>Cupressus spp.</i>	610	—	18	500	Saatçioğlu	Bursa, Maksem Camii
»	660	211	27	909	Yeşil	Sarayköy, Tekkeköy
»	655	208	30	1060	»	»
Karaçam						
<i>Pinus nigra</i>	—	177	33	844	Soydınç	Göksu, Kaşıkçı Ormanı
»	470	150	—	700+	Aytuğ	Domanıç, Domur Köyü
»	467	148	22,5	635	Güzenge	Çorum, Kargı, Köseadağı
Göknar						
<i>Abies equi-Tr</i>	—	140	33	180	Ata	Kazdağı, Karanlıkdere
<i>A. cilicica</i>	—	200+	40	200+	Bozkuş	Bucak, Katrandağ
»	—	135	42	200+	»	Namrun, Cehennemdere
Kızılçam						
<i>P. Brutia</i>	—	133	22	—	Boydak	Fethiye, Geyrandağı,
»	—	87	41	—	»	İncirköy

Tablo No: 2. Yurdumuzun değişik yörelerinde tarafımızdan septenen anıt nitelikli ağaçlardan bazılarında alt çap, boy ve tahmini yaş miktarları.
Diameter, heigh and estimated age of some monumental trees which were determined by us at the various parts of Turkey.

Ağaç Türü Tree Species	Göğüs hizası yüksekliğinde At breast heigh			Boy Heigh m	Bulunduğu Yer Place of existence
	Çevre Girt cm	Çap Diameter cm	Tahmini Yaş Estimated age Yıl Year		
Sedir					
Cedrus Libani	565	180	550	31,5	Fethiye, Tezli, Deveuçan
» »	783	249	1114	25,0	Elmalı, Bölükkatran
» »	740	236	2000 ¹	26,2	Kumluca, Dibekçukuru
» »	640	204	1185	26,0	Akseki, Güzelsu
Karaçam					
Pinus nigra	529	168	700	27,0	Akseki, Cevizli, Herse
» »	480	153	680	30,0	Alanya, Taşatan Çukuru
» »	555	178	700+	18-20	Eskere, Çiçekli, B. Kızıdağ
Ladin					
Picea orientalis	705	225	850	69,0	Torul, Örümcek Sırtı
Kayın					
Fagus orientalis	665	212	305	51,5	Bulancak, Ambardağ
» »	-	171	200+	26,5	Çarşamba, Topuzlu
Kestane					
Castanea sativa	980	312	544	23,0	Akseki, İbradi
Göknar					
Abies nordmaniana	-	120	325	45,0	Şavşat, Çarbanın Gölü
» »	-	124	-	47,0	Torul, Örümcek Sırtı
Çınar					
Platanus orientalis	700	123	200	40,0	Çarşamba, Eski Terme Yolu
Kızılçam					
Pinus brutia	355	112	305	38,0	Fethiye, Üzümlü, İncirköy
» »	310	99	260	45,0	» » »

¹ Yaş tahmini Kantarcı tarafından yapılmıştır.
The age was estimated by Kantarcı.

Gökmar türü için de durum aynı olsa gerektir. Avrupa'nın en büyük Gökmarı için verilen ölçülerin 193 cm çap ve 56 m boy olduğu düşünülürse, Karadeniz Yöresinde bu ölçüleri aşabilecek Gökmar bireylerinin aranır ise bulunabileceği çok büyük olasılıktır. Çünkü, yetiştiği yörenin ekolojik koşulları nedeniyle Gökmar türlerimiz içinde en yavaş gelişen Toros Gökmarında bile 2 m'nin üzerinde çap ve 42 m nin üzerinde boy saptanabilmiştir.

Yurdumuzun özellikle sarp kesimlerinde henüz ulaşılamamış pek çok orman bulunmasına karşın, Avrupa'da kesim görmemiş alan hemen hiç kalmamıştır. Anıt orman ve ağaçları belirlemek amacıyla yapılacak sistemli bir çalışma ile, yurdumuzda bugüne kadar saptanabilen ölçülerin de üzerinde boyutlara sahip olan pek çok ağacın ortaya çıkabileceği kuşkusuzdur. Ancak, burada hemen vurgulanması zorunlu görülen nokta, belirlenen anıt nitelikli ağaç ve orman parçalarının kendilerine salt parasal açıdan değer biçen anlayışlardan kurtarılmalarıdır. Bu noktada en büyük görev amenajman heyetlerine düşmektedir. Çünkü, ormancılık örgütü içinde ülke ormanlarını sistemli bir biçimde ölçüp inceleyen tek organ amenajman heyetleridir. Bu nedenle heyetlerin planlamakla görevlendirildikleri ormanda arazi çalışmaları yaparken karşılaşacakları anıt nitelikli tek ağaç ve orman parçalarını açıkça gösterdikten sonra, bunların tescl edilmelerini sağlamak amacıyla ilgili birimlere bilgi vermeleri, en uygun yol olarak görülmektedir.

SONUÇ

Yurdumuz ormanlarında arazi yapısı ve ulaşım yetersizlikleri nedeniyle henüz girilememiş pek çok orman parçası bulunmaktadır. Bu parçalar içinde kendi türünün alışılmış boyutlarını aşabilen çok sayıda ağaç ve ağaç grupları mevcuttur. Ulaşım olanaklarında ve ormancılık teknikleri kazanılan gelişmeler dikkate alınırsa, pek yakın zamanda tüm ormanların entansif işletmeciliğe açılacağı kuşkusuzdur. Nitekim, ormancılık kalkınma planlarında toplumumuzun odun hammaddesi gereksiniminin doğal kaynaklarımızdan karşılanması öngörüldüğünden, daha önce türlü nedenlerle girilemeyen ormanlarda da üretim yapıldığı izlenmektedir. Kesilen ormanların yerine yenileri yetiştirilmek suretile orman varlığımızın sürekliliği sağlanmakta ise de, yeni yetiştirilen ormanlar endüstriyel amaçlı olduklarından, tür bakımından dar sınırlı kalmakta ve ekonomik kriterlere göre saptanan üretim süreleri sonucunda kesildiklerinden ötürü de yaş, çap ve boy bakımından doğal ormanlarda görülebilen boyutlara ulaşmamaktadır.

Bilindiği üzere, orman ağaçları içinde kendi türünün alışılmış boyutları üzerine çıkabilenler, doğa bilimleri ve çevre koruması yönünden sahip oldukları önemin yanı sıra insanlar üzerindeki sosyopsikolojik ve kültürel etkilerinden ötürü koruma altına alınmaktadır. Gökyüzüne uzanan boyları ve olağanüstü görünüşleri ile izleyenlerde doğa sevgisi ve yurda bağlılık duygularının uyandırılmasına neden olan bu ağaçlar, bitki sosyolojisi, ekoloji ve diğer doğa bilimleri ile ilgili olarak yapılan bilimsel araştırmalar için uygun bir laboratuvar işlevi görmektedir.

Çağımızda doğal dengenin bozulması pahasına gerçekleştirilen endüstrileşme sürecinin getirdiği çevre sorunları, günümüz insanında yeşill koruma tutkusunu ön plana çıkarmış bulunmaktadır. Bir taraftan fabrika bacalarından yükselen zehirli gazların neden olduğu asit yağmurların anormal düzeye ulaşması, bir taraftan sü-

rekli boyut değiştiren endüstriye hammadde sağlanması uğruna doğal kaynakların aşırı biçimde zorlanması, yeryüzünde her yıl binlerce hektar ormanın ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Orta Avrupa ülkelerinde çevre kirliliğinin neden olduğu orman ölümleri, dünyamızın korkunç bir çölleşme sürecine girdiğini göstermektedir. Yapılan araştırmalar, gaz zararlarının neden olduğu orman ölümlerinin ulusal sınır tanımadığını, alınacak önlemlerin, uluslararası işbirliği sağlanmadıkça başarıya ulaşamayacağını ortaya koymuştur. Bir başka anlatımla, çevre kirliliği ülkelerin tek başlarına çözemeyecekleri hayati bir sorun haline gelmiştir.

Yurdumuzda hızla sürdürülen endüstrileşme etkinliklerinin orman kaynaklarımıza da yansıtacağını düşünürsek, anıt niteliği kazanmış tek ağaç ve orman parçalarını koruma altına almakla, yurdumuzun yaşanılabilirliğine de katkı yapılmış olacaktır. Böyle bir davranış, kendi neslimiz kadar tüm insanlık için de anlamlı bir jest olacak ve bırakılacak alanlar, yeşile tutkunun ibadet düzeyine ulaşacağı gelecekte genç nesillerimizin çevre kirliliğinden arınmış daha sağlıklı bir ortamda yaşamalarına olanak sağlayacaktır.

K A Y N A K L A R

- AKKAYAN, S.C., 1969. *Yeni Bir Tabiat Abidesi - Koç Sedir. Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı 1, S. 35 - 36.*
- AKSOY, H., 1982. *Eiben - Und Eichen Urwaldreste im Forstamt Yenice (Türkei). Umwald - Symposium. Wien S. 149 - 163.*
- ANIK, S.S., 1971. *Türkiye'deki Tabiat Abideleri. Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı 6, S. 24.*
- ASAN, Ü., 1985. *Doğayı Koruma Alanları ve Anıt Meşcereler. Orman Mühendisliği Dergisi, Sayı 1, S. 6 - 9.*
- ATA, C., 1975. *Kazdağı Göknarı Abies equi-trojani Aschers. et Sinten.)'nın Türkiye'deki Yayılışı ve Silvikültürel Özellikleri. 155 Sayfa.*
- AYTUĞ, B., 1970. *Arkeolojik Araştırmaların Işığında İç Anadolu Stebi. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 1, S. 127 - 143.*
- BANG, W., 1970. *Oğuz Kağan Destanı. (Çev. R.G. RAHMETİ). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 39 Sayfa.*
- BOZKUŞ, F., 1987. *Toros Göknarı (Abies cilicica Carr.)'nın Türkiye'deki Doğal Yayılışı ve Silvikültürel Özellikleri. Orman Genel Müdürlüğü Yayını No: 660/60, 176 Sayfa.*
- COFFMAN, J.D., 1954. *Forests and Trees of The National Park System. United States Government Printing Office, Washington, 25, D.C. 29 P.*
- ELBİR, N., 1952. *Ormanlarımızda Taxus Baccata. Orman ve Av Dergisi, Sayı 12, S. 304 - 305.*
- ELİÇİN, G., 1967. *Dünyanın Muhtelif Bölgelerinde Yetişen Bazı Tarihi Ağaçlar. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Sayı 1, S. 136 - 142.*
- ERASLAN, İ., 1947. *Doğu Ladini (Picea orientalis Link. et Carr.)'nin Teknolojik Vasıfları ve Kullanma Yerleri Hakkında Araştırmalar. Orman Genel Müdürlüğü Yayını No: 54/99, 99 Sayfa.*
- EVCİMEN, B.S., 1961. *Türkiye'nin Yaşlı Sedirleri. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 1, S. 64 - 72.*
- GÜLERSOY, Ç., 1972. *İstanbul'un Anıtsal Ağaçları. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 132 Sayfa.*

- İNAL, S., 1949. *Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız. Orman Genel Müdürlüğü Yayını No: 84, 88 Sayfa.*
- KANTARCI, D., 1984. *Türkiye'nin En Yaşlı Sedir Ağacı (Ambar Katran). İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Sayı 2, S. 49 - 58.*
- KASIMOĞLU, N., 1952. *3500 Yaşında Hala Genç. Orman ve Av Dergisi, Sayı 12, S. 294 - 297.*
- KAYACIK, H., 1952. *Doğu Ladini (Picea orientalis LK. Carr.)'nin Türkiye'deki Yayılışı, Silvikültürel Esasları ve Tabii Sınırlarının Genişletilmesi İmkanlarını Araştırma. Orman Genel Müdürlüğü Yayını No: 103/20, 122 Sayfa.*
- KAYACIK, H., 1967. *Adi Servi (Cupressus sempervirens L.)'nin Türkiye'deki Coğrafi Dağılışı. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 1, S. 39 - 65.*
- LEIBUNDGUT, H., 1982. *Europa iche Urwalder der Bergstufe. Verlag Paul Haupt, Bern und Stuttgart, 308 Seiten.*
- MATTFELD, J., 1961. *Avrupa ve Akdeniz Bölgesinde Tabii Olarak Yetişen Gökarnarlar. (Çev. M. SELİK). İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını No: 898/68, 63 Sayfa.*
- MEYER, H., M. SEVİM, 1959. *Lübnan Sediri, Lübnan'daki 5000 Yıllık Tahribatı, Anadolu'daki Bugünkü Yayılışı ve Bu Ağaç Türünün Alplere Tekrar Getirilmesi Hakkında Düşünceler. (Çev. N. ÇEPEL). İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Sayı 2, S. 111 - 142.*
- OKSAL, E.M., 1945. *Sekoyalar (Mamut Ağaçları). S.S. Bükey Yayınevi, İstanbul, 111 Sayfa.*
- PAMAY, B., 1955. *Türkiye'de Ardaç Türleri ve Yayılışları. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 2, S. 91 - 114.*
- RADDE, G., 1899. *Die Vegetation der Erde. III. Leipzig.*
- SAATÇIOĞLU, F., 1969. *Silvikültür I. Silvikültürün Biyolojik Esasları ve Prensipleri. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını No: 1429/138, 323 Sayfa.*
- SEÇERLİ, O., 1953. *Tarihi Ağaçları Tanıyalım. Orman ve Av Dergisi, Sayı 9, S. 287 - 288.*
- SOYDINÇ, M., 1959. *Türkiye'nin En Büyük Karaçamı. Yeşil Ufuk Dergisi, Sayı 8, S. 23 - 24.*
- YUND, K., 1950. *Türkiye'de Meşhur Ağaçlar. Orman ve Av Dergisi, Sayı 4, S. 111 - 118.*
- ZAHL, P.A., 1864. *Finding The Mt. Everest of All Living Things on Redwood Creek California. National Geographic, July, 51 p.*

COMPARISON OF MONUMENTAL TREES IN THE FOREST OF TURKEY WITH THE SIMILAR IN THE WORLD

Doç. Dr. Ünal ASAN¹

A b s t r a c t

In this study, after presenting the single trees and forest parts which have monumental features existing in the forest of Turkey, the cultural and scientific importance of these natural monuments were outlined. Dimensions such as diameter, height and estimated ages and, the knowledge relevant to their location and tree species were also given here. After comparing them with the similar trees existing on the other parts of the world, the importance of our monumental trees which were found in the forest of Turkey were discussed.

INTRODUCTION

Some of the trees or tree groups which grow to upper most dimensions that could be attained to the own species are being reserved and protected as a natural monument in all countries of the world. Such as the tree groups in the Sequoia, Kings Canyon and Yosemite national parks in the North America, and the old Cedar stand in Bascherre Willage in Lebanon can be mentioned as examples of these trees.

Monumental trees have particular importance from the stand point of cultural and natural sciences as well as the natural history. With the impressions on the people who watch themselves, and with the effect in protection of environmental, they have a great and special place increasingly in the mankind memory.

1.0 — MONUMENTAL TREES OF TURKEY -

Although the great many forest lands of Anatolia had been destructed by the civilisations which were born and died on it during the eras, some forest parts which were locate on the mountainous hills could attain to our century without cutting. In these forests some huge and old trees which would be considered as natural monuments were determined and published by the other authors in the Turkish Literature time by time (AKKAYAN, 1969, p. 35 - 36; AKSOY, 1982, p. 149 - 169; ANIK, 1971, p. 24; ASAN, 1985, p. 6 - 9; ATA, 1975, p. 19; BOZKUŞ, 1987, p. 20; ELBİR, 1952, p. 304 - 305; ERASLAN, 1947, p. 9; EVCIMEN, 1961, p.

¹ University of Istanbul, Faculty of Forestry, Büyükdere - Istanbul.

64 - 72; GÜLERSOY, 1972, p. 30 - 120; KANTARCI, 1984, p. 49 - 58; PAMAY, 1955, p. 91 - 114; SECERLİ, 1953, p. 287 - 288; SOYDİŇÇ, 1959, p. 23 - 24; YUND, 1940, p. 111 - 118).

The monumental trees determined by these authors were compiled in Table 1, and the others added by me were given in Table 2. Monumental trees determined by other author, but not locate in the literature yet were shown in photos 1 to 5. The places of monumental trees which were found by me were shown in map 1, and some of them were also be given in photos 6 to 12.

2.0 — COMPARISON OF MONUMENTAL TREES WITH THE SIMILAR IN EUROPA AND NORTH AMERICA

When we compare the monumental trees existing in Turkey forests it can be noticed easily that these trees have bigger dimensions with regard to similar in the virgin forest of Europa, but smaller then the trees in the North America. According to Leibundgut, the biggest spruce (*Picea abies*) of Europa is in the Sutjeska National Park in Judgoslavia. Two of these trees have 1,65 and 1,70 m diameter at breast heigh, and, 63 and 60 m height respectively (LEIBUNDGUT, 1982, p. 31). According to author, the biggest fir (*Abies alba*) of Europa was standing in the Brotova Reserv Forest with its 1,93 m diameter, 56 m heigh and 450 years old in Czechoslovakia. After its felling by the wind in 1964, the firs existings in Nova Mesto National Forest with their 1,40 m diameter, 45 m heigh and 320 years old ages are the biggest firs of Europa now (LEIBUNDGUT, 1982, p. 90 - 91).

There are too many huge trees in the Nort America, and all of them have bigger dimensions with respect to the trees which grow either Europa or all Mediterranien Countries. The major factors which have effect on these differences are the genetical properties of tree species which grow in the North America of course. For instance, the biggest spruce of Europa (*Picea abies*) has only 63 m in heigh, and 1,70 m in diameter at breast heigh. *Picea orientalis* attains abowe 2 m in diameter at breast heigh, and 69 m in heigh in the Northeastern Black See Region in Turkey. There is no bigger spruce even on the Black See Mountains at the Soviet Union part according to Radde (1899, p. 227). These measurement accepted as a score for this tree species here in the ancient World. But this magnitude is very common for the *Picea sitchensis* in the North America (COFFMAN, 1954, p. 25 - 26).

On the other hand, the destructive using of forests in the Central Europa and Mediterranien Countries all along the eras, have also a great role on the absence of huge trees in the ancient world however. As it is known, natural resources have been consuming for three hundred years in the North America compared to three thousand years in the Mediterranien Countries. There are still undestructed vast areas in the North America, but there is no place untouched in the Central Europa and Mediterranien Region.

As a resuld, even though our huge trees smaller than the trees which grow in the North America, they should be accepted as natural monuments according to the scale used in Europa and they should be protected for our future generation.